

Bisam *Ondatra zibethicus*

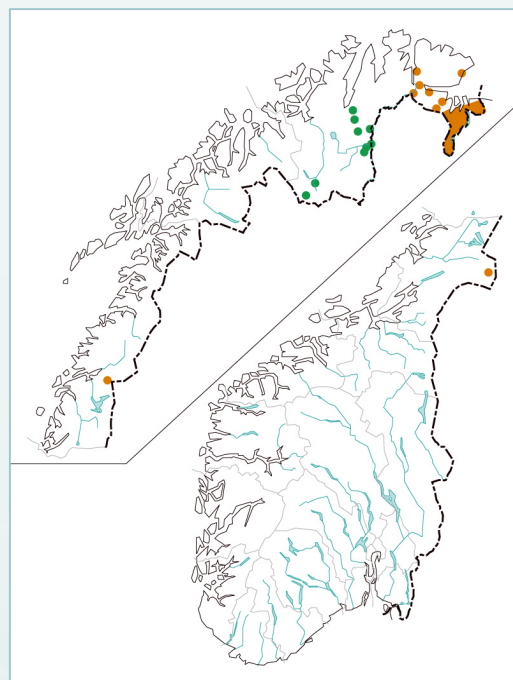
Fremmed art

Bisam er en gnager som opprinnelig kommer fra Nord-Amerika. Arten er i første rekke knyttet til våtmarksområder, særlig næringsrike innsjøer, elver og bekker. Den ble tidligere kalt bisamrotte, men da det offisielle navnet både i Sverige og Finland er bisam (piisami), er det naturlig at dette navnet også benyttes hos oss.

Status

Kategori Ukjent risiko på Norsk svarteliste 2007

Brun farge viser observasjoner av bisam de siste fem årene; grønn indikerer observasjoner gjort på 1960-, 1970- og 1980-tallet.

Kjennetegn

Bisam er 24–40 cm og veier 0,6–1,8 kg. Den har en halelengde på 19–28 cm, og en rund og butt kroppsform ("bever i miniatyr"). Pelsen er mørkest på ryggsiden - brun med lange, glinsende dekkhår. Bakføttene er større enn framføttene. Ørene er meget korte, og bakføttene har svømmehud mellom roten av tærne. Halen er skjellkledd og flattrykt fra sidene, og hos eldre individer er den ca. tre ganger så høy som bred. Dyrene kan gi fra seg en kort, fløytelignende lyd, og når de er opphisset en freselyd som kan minne om det en hører fra lemen. Det er beskrevet flere arter og underarter, men systematikken er usikker og det diskuteres i hvilken utstrekning arter og underarter skal skilles ut. De fleste som er satt ut i Europa, tilhører nominatrasen *O. z. zibethicus*, men i Finland finnes en mørk variant *O. z. macrodon*.

Utbredelse

Arten hører opprinnelig hjemme i Nord-Amerika (nord for Rio Grande), hvor den er vidt utbredt unntatt i høyarktiske områder og ørkenstrøk. Den finnes også i sørlige del av Argentina og Chile etter en utsetting i Patagonia i 1948. Den er introdusert og spredt til mange land i Asia, Mellom- og Sør-Europa, og i Eurasia finnes bisam nå fra Vest-Europa til Russland, Ukraina og Hviterussland, og videre gjennom Sibir til Kamtsjatka, Mongolia, Kina og Japan. Bisam finnes hos oss i faste bestander i Finnmark, men de siste 2-3 årene er den også observert i Nord-Trøndelag og Nordland.

Biologi

Bisam lever i tilknytning til flere typer våtmarker, som elver og bekker, små og store innsjøer; også i kyststrøk og på øyer. Grunne og næringsrike innsjøer synes å være foretrukket. Bolene (hytter) kan være opptil 1,5 m høye og 3 m brede. De graver også ut kanaler og tunneler i strandbredden med inngangsåpning under vann. Hyttene bygges i Finnmark i første rekke av elvesnelle, flaskestarr, mose, planterøtter og mudder. Dyrene treffes sjelden langt fra der de finner mat, det vil si forskjellige typer vannplanter, som stilker, blad og røtter av blant annet sneller og tåkrør. Men de spiser også animalsk næring som krepsdyr, og nå og da fisk. Dyrene er flinke svømmere og bruker da bakbeina og halen. Bisam er mest aktiv i skumringen og om natta og lever vanligvis sammen i par.

Dyrene er kjønnsmodne etter tre til fem måneder. Mars–september er forplantnings-sesong, og hannene utsondrer i denne perioden en karakteristisk moskus- eller bisamlukt. Hunnen er drektig i 28 dager. Ved fødselen er ungene blinde og nakne. Ynglehiene er ofte

Bissam konstruerer hytter på samme måte som bever, men bygger med andre materialer.
Foto: Steinar Wikan.

gravd inn i elvebredden og kan bestå av et komplisert nettverk av tunneler med en diameter på 15–20 cm. De kan imidlertid også etablere ynglehi i tett vegetasjonen, f.eks. lave busker i eller tett ved vann. I Mellom- og Sør-Europa er kullstørrelsen gjennomsnittlig fem (men kull på ti er kjent), med to til tre kull årlig. I Norden synes ett kull å være vanligst, men både to og tre er registrert. På Kola er to kull det vanlige. De viktigste fiendene er rødrev og mink, og overvintringshusene og hulene til dyrene gir i perioder begrenset beskyttelse (særlig om våren). Spesielt når det er lite smågnagere og knapphet på mat for større rovdyr som rødrev, vil predasjonen kunne bli betydelig. I Finnmark og Kanada har også rein og caribou en klar påvirkning på bestanden da reinen om høsten og tidlig på vinteren kommer og graver opp hyttene og spiser opp byggematerialene. Havørn er også registrert å ta en del bissam. Levealderen varierer, men bissam blir sjelden over fire år.

Bestandstatus

Bissam ble introdusert til Böhmen i Tsjekkia i 1895 (1905), og rømte dyr dannet grunnlag for en bestand som bl.a. har spredt seg til store områder i de sørlige og sentrale delene av Europa. Den ble også satt ut på De britiske øyer, men her klarte man å utrydde den. I løpet av de siste årene har den innvandret fra Tyskland til Danmark hvor det nå er levedyktige bestander. I løpet av 1920- og 1930-tallet ble ca. 2300 bissam satt ut på 293 lokaliteter i Finland, nord til Inari, og i Sverige ble bissam ulovlig satt ut i 1944 på to steder i Torneelvassens svenske tilløp. Innvandring fra Finland på 1950-tallet førte til rask bestandsvekst i Nord-Sverige med sentrum i Norrbotten. En kartlegging av arten i Sverige i 1996 viste at den hadde vandret sørover slik at spredningsfronten omtrent lå på høyde med Trondheim (områdene ved Örnsköldsvik). Spredningshastigheten ble beregnet til ca. 10 km i året.

Bissam kom trolig til Norge på slutten av 1950-tallet. Gårdshundene i Grense Jakobselv i Øst-Finnmark bar hjem rottelignende dyr de tok i vannkanten, men funnene ble ikke rapportert. Sannsynligvis var dette bissam. På 1960-tallet ble det observert bissam i Målselv og Bardu i Troms, dyr som trolig var kommet fra Tornedalen. Første dokumenterte funn er fra Vestertana hvor et individ ble fanget levende i sjøen i 1969. Utover på 1970-tallet etablerte bissam seg på enkelte lokaliteter i Kautokeino og Karasjok, men dyrene forsvant etter noen år, og mot slutten av 1970-tallet var arten trolig helt borte fra Norge. Den første innvandringen hadde med andre ord mislyktes.

En ny etableringsfase startet i 1987. Da kom dyrene på bred front fra sørøst, og grunnla på kort tid faste bestander i Øst-Finnmark og tilstøtende områder i Finland og Russland. I 1993 fantes arten i alle vann og vassdrag med egnet næringstilbud i Sør-Varanger. Også langs kysten og på øyene i fjordområdet klarte den å etablere seg for en periode. Under denne bølgen ble det bl.a. sett bissam langs Tanavassdraget i Tana og Karasjok kommuner, og enkelte dyr tok seg over til kommunene Kautokeino og Porsanger. Spredningen i Finnmark stagnerte midt på 1990-tallet, og de nyetablerte koloniene i Karasjok, Kautokeino og Porsanger forsvant.

Etter nyinnvandringen i 1987 ser det ut som arten har fått skikkelig fotfeste i Sør-Varanger og andre steder i Finnmark. Undersøkelser i Pasvik naturreservat har vist at antall bissam økte fra 4 individer per km strandlinje i 1994 til 9,2 individer per km strandlinje i 1997, for så å synke til 1,8 individer i 2001. Hele den kjente, norske bestanden var i 2002 lokalisert til kommunene Sør-Varanger og Tana. I 2006 økte bestanden kraftig i Pasvik naturreservat, og basert på registreringer av hus om høsten ble bestanden beregnet til 3,5 individer per km strandlinje; det høyeste antall siden bestandskrakket i 1998. Spredningen vestover synes imidlertid å ha stoppet opp.

I 2004 ble det i Kvesjøen (Nordli) fanget en bissam i garn, og et voksent dyr sammen med unger sett innenfor Kingsjøen i Sørli (Nord-Trøndelag); områder langt øst og derfor nært opp til den svenske spredningsfronten. Kvesjøen drenerer østover via Faxelven som renner ut i Bottenhavet ikke langt fra Örnsköldsvik. I 2003 ble et individ observert i Hemnes kommune i Nordland. Relativt sikre observasjoner er også gjort i Rana kommune i løpet av de siste årene.

Referanser

Bevanger, K. 2005. Nye dyrearter i norsk natur. – Landbruksforlaget, Oslo.

Bevanger, K. & Ree, V. 1994. Fugler og pattedyr. - S. 74-120 i Tømmerås, B.Å. (red.). Introduksjoner av fremmede organismer til Norge. - NINA Utredning 62.

Björvall, A. & Ullström, S. 1997. Pattedyr. Alle Europas arter i tekst og bilde. – Cappelen felthåndbøker. J.W. Cappelen Forlag a.s., Oslo.

Danell, K. 1977. Dispersal and distribution of the muskrat (*Ondatra zibethicus* (L.)) in Sweden. - Viltrevy 10: 1-26.

Danell, K. 1978. Ecology of the muskrat in Northern Sweden. - Report National Swedish Environ. Protect. Board, SNV PM 1943.

Hoffmann, M. 1967. Bibliographie der Bisamratten (*Ondatra*)-Literatur. - Akademischer Verlag, Halle.

Lund, E. & Wikan, S. 1995. Bisamrotta etablert i Norge. – Fauna 48: 114-122.

Marcström, V. 1964. The muskrat *Ondatra zibethicus* L. in northern Sweden. - Viltrevy 2: 329-407.

Myrberget, S. 1987. Introduction of mammals and birds in Norway including Svalbard. - Medd. norsk. Viltforsk. 3 (17): 1-28.

Myrberget, S. 1987. Bisamrotta i Norge. - Fauna 40: 164-165.

Pedersen, J.A. 1970. Bisamrotte, nytt pattedyr i Norge. - Fauna 23: 297.

Thingstad, P.G., Bye, A., Lindahl, L.E. & Sørensen O.J. 2004. Funn av bisamrotte *Ondatra zibethicus* og skoglemen *Myopus schisticolor* fra Lierne, Nord-Trøndelag. – Fauna 57: 72-75.

Vik, R. 1962. Nutria og bisamrotte. - Fauna 15: 45.

Vik, R. 1963. Nutria og bisamrotte i Norge. - Fauna 16: 89-100.

Villumsen, A. & Danell, K. 1997. Bisam fortsätter söderut i Sverige. – Fauna och Flora 92: 37-41.

Wikan, S. 2000. Bisamrotte. Registrering i Pasvik naturreservat 1994-2001. – Rapport Svanhovd miljøsenter. 6 s.

Wikan, S. 2000. Registrering av bisamrotte *Ondatra zibethicus* i Finnmark 1994-2000. – Fauna 53: 218-233.